

Правила, подходи и добри практики за постигане на по-добра успеваемост при деца и ученици с обучителни дефицити

Иван Василев Тричков

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

***Резюме:** В последните години прави впечатление, че нараства броят на деца и ученици с обучителни дефицити, а това в нередки случаи води до сегрегация, липса на самоуважение, липса на мотивация и поведенчески трудности. Всичко това се явява мотив за това със статията да се повдигне въпросът за някои правила, подходи и добри практики за постигане на по-добра успеваемост при деца и ученици с обучителни дисфункции.*

***Ключови думи:** деца, ученици правила, подходи, обучителни дефицити*

Rules, approaches and good practices for achieving better success rates for children and students with learning disabilities

Ivan Vasilev Trichkov

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

***Summary:** In recent years, it seems that the number of children and students with learning deficits is increasing, and this often leads to segregation, lack of self-esteem, lack of motivation and behavioral difficulties. All this appears to be a motive for the article to raise the question of some rules, approaches and good practices for achieving better success rates for children and students with educational dysfunctions.*

***Key words:** children, students, rules, approaches, learning deficits*

Увод

Не малка част от подрастващите страдат от социални затруднения и разстройства, свързани с ученето, които в чести случаи водят до социална неприемливост. Точно затова в последно време науката отделя все по-голямо внимание на факторите, влияещи върху тези отклонения, а също отделя внимание и на някои задължителни условия, правила и изисквания, чрез които се прави опит за справяне с някои от тези дефицити.

Стиловете на обучение на педагогическите специалисти, работещи с ученици с обучителни затруднения в приобщаващото позитивно образование, са насочени към развитие на персоналните силни качества, вътрешната мотивация за учене и активно включване в сътрудничество за постигане на реални цели с оптимизъм. Учителите и училищният персонал в позитивното образование се фокусират към благополучието на

всяко дете, без значение колко то е различно, колко то е еднакво и какви постижения има досега.

Дисфункциите в обучението и съпътстващите ги трудности в академичните занимания могат да доведат до липса на самоуважение, изолация и поведенчески проблеми, но това не трябва да се случва. Ние можем да предотвратим това, като изградим система за силна поддръжка за детето и като му помагаме да се научи да изразява себе си, да се справя с гнева и да побеждава предизвикателствата. Чрез фокусиране върху израстването на детето като личност, а не само в придобиване на академичните умения, ние можем да помогнем да изгради добри емоционални навици, които предопределят успеха му в живота (www.vitosharesearch.com/fileSrc.php?id=2122).

Най-важното нещо, което трябва да помним е, че повечето деца с подобни проблеми са толкова умни, колкото и всички останали. Просто те имат нужда да бъдат обучавани по начин, който е пригоден към техния уникален стил на учене. Научавайки повече за невъзможността за учене по принцип, вие можете да помогнете много за постигането на успех в училище и след това.

Теоретична част

Правила и добри практики за постигане на по-високи резултати и по-добра успеваемост в училище. Абстрактността на учебния материал в началното училище обуславя необходимостта от използване на нови форми за работа по време на учебните часове. Голяма част от учениците изпитват затруднения при усвояването на материала, а използването на конвенционалния модел на преподаване допълнително усложнява ситуацията, като превръща усвояването на знания по основните предмети в един монотонен, скучен и натовазващ учениците процес. Всеки човек възприема, преработва, съхранява и възпроизвежда информация по различен начин. Стилът на учене изразява предпочитанията на индивида към начина, по който информацията достига до него. Сегашното поколение притежава кинетичновизуален стил на учене, изискващ динамика в класната стая. За създаването на динамична атмосфера в часовете и на адекватен към нуждите на учениците модел на работа, успешно би могла да се използва система за повишаване ефективността на урока, **включваща модели на игрови и екипни задачи, както и интегрирани задачи**, реализиращи междупредметни връзки.

Игровите методи и екипните задачи, приложени в съвместната дейност на учителя и ученика, допринасят за активизиране на всички ученици (не само на децата с обучителни дефицити), за повишаване качеството на знанията, уменията, навиците и отношенията; за стимулиране на развитие на критичното и самокритичното мислене, на творческите им способности; за формиране на положителна мотивация и познавателни интереси на положително отношение към ученето и умствения труд; за стимулиране на съревнованието между учениците и/или групите ученици, за формиране на умения за съвместна дейност; за развитието на учениците на саморегулация, самоконтрол и самооценка; за придобиване на колективистични умения и навици; за формиране на отговорност, уважение и оценяване успеха на партньорите. Много често игровите мотиви по-лесно се преобразяват в познавателни мотиви.

Основна задача на ефективното обучение е **формирането на познавателни способности в ученика**. Те се формират на базата на системно усвоени знания и способности за решение на педагогически задачи, съпроводени с оценка за качеството на работа. Важно е не количеството на знанията, а дали в учениците е формирана умствена самостоятелност, изразяваща се в това, как обучаемите ги прилагат в нови ситуации. Именно интересът към

познавателна дейност, възпитан в училище, впоследствие става основа за развиване на неговите способности. Възможностите за целенасочено формиране на познавателни интереси трябва да бъдат добре познати на учителите, тъй като именно познавателната мотивация е необходимо условие за успешна учебна, а в бъдеще и професионална дейност. Отчитайки факта, че мотивите на учениците за учене се формират на база на техните потребности и интереси (потребност → интерес → мотив), учителят трябва да насочи своите усилия към създаване и развиване на познавателни интереси у обучаваните.

При необходимост при деца с обучителни дефицити добре би било да се **минимизира учебното съдържание и задачите** на ученици с трудности в ученето и да се поощряват успехите на учениците. Разделяне на задачите на малки части, на принципа – постепенност и последователност, също е добра педагогическа практика. Да се върви от простото към сложното също е добър вариант за по-лесно възприемане на материала при ученици с обучителни дефицити.. Самата **възможност за адаптиране на учебното съдържание спрямо възможностите и потенциала на всяко дете** е важно условие и изискване за академичното подпомагане на подрастващите.

Добра педагогическа практика при такива деца е да се увеличи броят на практическите упражнения. а също така да се поощрява участието на учениците в извънкласни форми. Структурата на всеки урок трябва да се предвижда време за самостоятелна работа, индивидуализация и диференциация на обучението, да се задават различни по степен на трудност упражнения и задачи на различните групи ученици. Добре е да е налице внасяне промени в класната стая на детето, които да са съобразени с неговите потребности, също осигуряване на специални обучителни услуги и програми, които се осъществяват вътре или извън класната стая на детето; разработване от училището на специфичен план, който е адресиран към обучителните потребности на конкретното дете; обмисляне на възможността за алтернативно обучение, което ще е по-добре подготвено да удовлетвори потребностите на детето (Левтерова, Атанасова, Тричков, 2016).

При планирането на учебната дейност **учителят трябва да изгради и педагогически обоснована система от мерки за стимулиране на изоставащите ученици чрез поощряване** на първите им успехи и положителни изяви, при демонстрирано желание за успешна учебна работа. Той може да използва устните похвали, одобрението, писмени похвали в бележниците и тетрадките, както и в електронния дневник, с помощта на емотикони за похвали, уведомяване на родителите. Друго важно изискване с цел подобряване и улесняване на обучението на децата е **уреждане на по-голяма гъвкавост и свобода на учебните програми.** Законът за предучилищно и училищно образование в България се стреми да осигури автономия на училищата да разработват учебни програми за разширена и допълнителна подготовка – така постигаме свобода на училището да определя целите и резултатите (придобитите компетентности) на училищно ниво въз основа на потребностите и интересите на учениците. В часовете, предназначени за придобиването на тази подготовка, учениците могат да изучават предмети, като предприемачество, гражданско образование, здравно образование и други.

Добре е класните ръководители и отделните учители да поддържат ежемесечна връзка с родителите на трудно успяващи ученици. Всъщност се оказва, че много родители не са наясно за много дефицити на своите деца (особено след една определена възраст). Установено е, че добрите взаимоотношения между учител и родител допринасят много за успеха на детето в училище (http://www.edutechjournal.org/wp-content/uploads/2018/08/2_2018_276-281.pdf).

От съществено значение е да се предприемат мерки за реинтеграция на отпаднали ученици заради обучителни дефицити или разстройства и ученици, изоставящи академично. Нужно е да се развият целенасочено мерки за превенция на отпадането, насочени към преодоляването на образователните причини за отпадане за всеки от етапите на обучение. Политиките за реинтеграция и превенция на отпадането от училище включват някои ключови мерки. Основно място заема осигуряването на положителен климат и добри взаимоотношения в училище. „Позитивната образователна среда е свързана с ясно дефиниране на правата, задълженията и отговорностите на участниците в образователния процес за осигуряване на условия за образование, благоприятстващо развитието на личността на всяко дете и ученик, както и с подобряване взаимодействието в образователните институции“¹ Една от стратегиите, които би могла да задържи децата в училище е кариерното ориентиране и консултиране. То „подготвя младите хора за информиран избор, за практическата полза от придобитите компетентности. То представя и връзката между по-високото образование и възможността за по-добра реализация“².

От съществено значение е осигуряване на специален учител, който да подпомага деца с разстройства на способността за учене. Основната роля в приобщаващото образование особено при деца със специфични нарушения на способността за учене (СНСУ) играят така наречените ресурсни учители (специални педагози). Без тях приобщаването, също обучението на деца със разстройства и би била немислима. Те са един нов тип учител, който задължително трябва да има много добра професионална подготовка за работа с определена категория деца. Тези специалисти трябва да се интересуват и от общообразователната подготовка в обикновеното училище и от специалните образователни потребности на децата. Всъщност неговата роля е свързана с максималното възможно компенсиране на щетите от увреждането в процеса на социализацията. Това означава, в професионален и личностен план, че изискването за работа в екип с преподавателите и специалистите има огромно значение за постигането на реални резултати. Такъв тип поведение изисква и индивидуална нагласа, и конкретни професионални умения, както и обща и специална подготовка.³

За всестранното развитие на личността на децата, разбира се, изключително важна роля се дава на образованието като цяло, формирането на духовността, изграждането на умения за създаване на взаимоотношения, разбирането и научаването на ключови понятия, формирането на ключови компетентности за учене през целия живот.

За деца и ученици с нарушения на способността за учене от съществено значение се оказва това какви методи и подходи на обучение ще се използват от страна на педагогическите специалисти. Счита се, че интересът на специалистите към това, какви дидактични методи да се прилагат при работата с такива ученици, непрекъснато се засилва. Всички усилия се фокусират върху това да се издигне качествено равнище на

¹ Стратегия за превенция и намаляване на дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020).

² Стратегия за превенция и намаляване на дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020).

³ НАРЕДБА за приобщаващото образование (обн. - ДВ, бр. 86 от 27.10.2017 г., в сила от 27.10.2017 г.; ...; изм. и доп. ДВ, бр.92 от 27 октомври 2020 г.) (акт. 04.11.2021 г.), приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г. <https://web.mon.bg/bg/59>

подготовката на подрастващите. Много авторски колективи смятат, че прилагането на така наречените **интерактивни методи** ще са много полезни при ученици с подобни дефицити.

Интерактивните методи се явяват най-активните методи в обучението. Интерактивното обучение, включващо интерактивни методи, се състои в промяна на взаимодействието между педагогическия специалист и ученика, т.е. за разлика от традиционното обучение, в което активен е преподавателят, тук активността се предоставя на ученика, като по този начин се развива инициатива при подрастващите.

Според Д. Димитрова „интерактивните методи съдействат за личностното развитие на участниците и персонализиране на знанието им въз основа на постоянното взаимодействие и ангажираност, както и непрекъснато търсене на нови решения“ (Димитрова 2023^б, стр.40).

Според същата авторка „обучаваните се въвличат в познавателни процеси, давайки им се възможност да се включат в това, което знаят и умеят, всеки ученик има своя индивидуален принос, извършва обмен на знания, умения действия и идеи“ (Димитрова 2023, стр.40).

От традиционните техники и методи, от фронталната работа с децата с черните дъски до иновативните активни методи и интерактивните бели дъски и активното използване на информационните и комуникационни технологии (ИКТ), образователната система се развива с изключително бързи темпове и всички тези нововъведения са с цел обучението да се превърне в по-достъпно, по-привлекателно и по-разбираемо за бъдещите поколения (Димитрова 2023^а, стр.21). От тази гледна точка за малки деца и ученици с обучителни дефицити **анимираният поход (педагогическата анимация)** би бил много полезен. Това е така, защото педагогическата анимация пряко кореспондира с ученето чрез забавление и чрез активно взаимодействие между учител и ученици, където учителите използват техники и средства, за да помогнат на децата да разберат по-лесно някои части на учебния материал с цел ефективно усвояване на знания и умения по отделните предмети.

Д. Димитрова (2023^а), позовавайки се на Н. Попова (2013), твърди че „анимативният подход, или още анимативното обучение, предполага използване на методи и форми, базирани на учене чрез преживяване, които имат силен мотивиращ ефект върху обучаемите. В основата на процеса е „оживяването“ и активността на учениците. При анимативното обучение е задължително изграждането на подкрепяща и естетически оформена образователна среда. Основната форма за организация на дейността е груповата, а водещ метод е играта. Чрез него се учи и се решават казуси“ (по Димитрова 2023, стр. 23-26).

Също така Д. Димитрова (2023^а) отбелязва, че „приложението на педагогическата анимация посредством включените в нея анимативни елементи създава възможности за цялостно активиране на сетивата, което от своя страна води до ефективност при усвояването на знания и умения, до пълноценно осъзнаване, до косвено трениране на емпатийни способности и до развитие на познавателни способности, възможности, интереси и склонности“ (Димитрова 2023^а, стр. 24).

Ролята на анимацията за насърчаване интереса на учениците относно ученето е от решаващо значение и това е основателна причина учители и родители да насърчават лобиране за включването на анимация в обучението. Анимативният подход прави така, че класната стая „оживява“ и прави учебния процес много по-привлекателен. Популярността за приложението на анимацията се свързва с подкрепа на учащите да разберат и по-лесно

да усвоят знанията провокирани от учебния процес. Анимацията е една от дейностите, даващи възможност за развитие на личността в групата (по Димитрова 2023^a, стр. 23-26;25).

Съществуват и други доказани подходи за преодоляване на трудности в училище. **Мултисензорният подход е важен за преодоляване на дефицити, свързани с четенето.** Децата учат като получават информация чрез сетивата си (зрение, слух, вкус, обоняние и докосване). Колкото повече сети ва включим в процеса на учене, толкова повече се увеличава възможността, децата да запомнят и усвоят това, на което ги учим.

Прилага се при дислексични деца. Децата с трудности в четенето, имат нужда от богатата мултисензорна стимулация за усвояване на правописа. Ученето чрез визуализация и тактилни усещания би могло да се използва за подкрепа на ученето чрез слушане, четене и писане, които са по-трудни за тях. Често използван метод е, изписването на думата от пластелин или други материали. Мултисензорното учене използва визуалните, слуховите, кинетичните и тактилните канали, за да подпомогне развиването на паметта и процеса на учене. Например, когато учим децата на нови думи, освен да ги насърчаваме да свързват звученето на думата с начина, по който я изписваме, бихме могли да им помогнем да почувстват и формите на буквите в момента на изписването. Добре е да се използват различни цветни тебешери/маркери за всеки нов ред, а ако има много писмена информация на дъската да се подчертава най-важното с различни тебешери/химикалки. Написаното трябва да е добре разположено на дъската, написаното на дъската трябва да стои достатъчно дълго, за да има възможност детето спокойно и без да бърза да препише информацията (Тричков 2020, стр. 24-25).

Изключително важно условие, което може да бъде представено като изискване за успешно обучение на учениците с някакви обучителни дефицити, се явява въвеждането и налагането на **строго индивидуален подход** на работа и обучение. В много европейски страни (Финландия например) за всеки един ученик се съставя индивидуален план за обучение и развитие, който е съобразен с възможностите и потенциала му. Персонализирането засяга съдържанието на учебниците, упражненията, броят на класните и домашните задачи и времето за тях, както и преподавания материал. Също така добър вариант е децата да се оценяват на персонално равнище без сравнителни модели (по Тричков 2020).

Добре е да се замислим и за налагането на **холистичния подход** в образованието. Когато става въпрос за преосмисляне на сегашната образователна система, холистичното образование предоставя една вълнуваща алтернатива. В последното десетилетие нашите знания спрямо развитието в детството са се разширили, а с него и нашите обучителни методики. В днешно време родители и учители искат повече по отношение на образованието на децата си. Те търсят подход към образованието, който да е съвместим със различните умения на децата, и подход, който да подготвя детето да се реализира като добре балансиран възрастен човек. Холистичното образование е базирано на идеята, че децата могат да бъдат обучавани по по-естествен и по-привлекателен начин. Вместо да разделяме училищните предмети, холистичния подход цели да даде право на децата да използват тяхната академична подготовка за опора на емоционалното им и социално развитие. Образованието вече не се базира на ученето на осезаеми и измерими знания. Нашите минали образователни парадигми разчитат на „средните“ измервания и стандартизации. Децата бяха готови да наизустяват информация и след това да се явяват на входни тестове. Не само този подход е неефективен спрямо децата, но може да бъде психологически нездравословен към някои ученици според проучване на Сър Кен Робинсън. Макар че

децата трябва да бъдат подготвени за най-важните предмети като математика, литература или науки, също така е важно да бъдат научени как да учат.

Холистичното образование предефинира не само какво е „важен“ предмет, но също така и как децата могат да бъдат обучавани правилно. Най-голямото предимство на холистичния подход е, че не е ориентиран само около умствено развитие, но също така се фокусира около психо-социалното и емоционалното развитие на децата.

Важно е да се отчита и взема под внимание **краеведческият подход** – това изисква да се отчита социалната ситуация и социалния статус, в които расте и се развива детето. По данни на Европейската комисия най-голям е делът на отпаднали и изоставачи ученици в селата – над 30 на сто, в малките градове – 15,8 на сто и в големите градове – 2,8 на сто (по Тричков 2020, стр. 25-26).

Използването на „мисловни карти“ (mind maps) като метод на представяне на информацията е подход, който дава добри резултати в предучилищна и училищна възраст. Мисловните карти са удобен начин за изобразяване процеса на общото системно мислене с помощта на схема. Те представляват диаграми, използвани за визуално представяне на информация (идеи, задачи, цели), свързана чрез ключова дума или идея. Могат да се използват за генериране, структуриране и нагледно представяне на идеи, както и като помощно средство за обучение и организиране на информация, разрешаване на конкретен проблем или вземане на решения. Мисловните карти са един от добрите методи, който комбинира езиково и картинно съдържание, като по този начин се дава възможност на двете части на мозъчната кора да работят заедно и се „произвежда синергетичен ефект, при който се подобряват всички области на мозъчната функция. Освен това всяко мозъчно полукълбо съдържа много по-голяма част от способностите на другата страна, отколкото се е смятало до момента, и всяко полукълбо е способно на много по-обширен и много по-изящен спектър от умствени дейности“ (по Тричков 2020, стр. 26).

Разбира се, това са само някои от методите, подходите и добрите практики, които биха улеснили работата на педагогическите специалисти с деца и ученици с подобни дефицити. Не на последно място трябва да се отбележи, че независимо кои методи и подходи ще използваме, работата ни трябва да е насочена към това, в крайна сметка децата да бъдат приети такива, каквито са.

Заклучение

Съвременните насоки за обучение и интеграция на децата с обучителни дефицити се изразяват в постигане на високо качество на тяхното образование. Необходимо е такова образование, което да осигури възможно най-добро включване и социална интеграция на тези деца. Значението на всички тези приоритети и изисквания в процеса на осъществяване на интегрираното и приобщаващото образование е безспорно. Ефективността им е значително по-голяма, когато действат едновременно.

За да се постигне ефективност при работата с такива лица би трябвало да се работи индивидуално с всяко дете. Погрешно е да се чака само от специалистите да се борят с подобни дисфункции. Пълната екипност в работата на различните специалисти и семейството би дало по-големи гаранции за постигане на действителни резултати. С цел да се избегне лошата успеваемост на такива лица и за да не изостават в обучението и образованието си (това би довело до сериозна сегрегация и социална изолация), родителите би трябвало да приемат, че отговорността на училището и специалистите към тях се изразява и предполага използване на различни методи и техники за комуникация, и показване на различни стратегии за работа с подрастващите. Педагозите би трябвало да

подпомагат организацията на работата и в семейната среда. Така компетентността на родителите за даване нужната подкрепа на своите деца би се увеличила неимоверно. Когато общуването между семейството и училището се изразява в основата на позитивни релации – тогава се подсилва убеждението за подкрепа и за постигане на оптимални резултати (Тричков 2019, стр. 112-116).

Това са някои от условията и изискванията, които са нужни на децата, за да растат по-успешни, по-креативни, академично израснали, по-уравновесени и добродетелни и най-вече да не живеят с мисълта, че не са част от обществото и че не са приети от него. Именно затова ние, възрастните, трябва да умеем да ги обграждаме с най-доброто, на което сме способни, и да създаваме такъв психологически климат, в какъвто те ще могат успешно да развиват своите потенциални сили и възможности.

Литература:

Димитрова, Д. (2023^а). Педагогическа анимация в обучението. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ - ISBN 978-619-202-880-0

Димитрова, Д. (2023^б). Интерактивност при обучението по английски език в началното училище. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ - ISBN 978-619-202-862-6

Левтерова, Д, Атанасова, Ж., Тричков, Ив., (2016). Стратегии за работа с деца и ученици със специални образователни потребности. Пловдив- ISBN 978-619-202-201-3

Тричков Ив. (2019). Психолого-педагогически правила, модели на добри практики и препоръки при работата и обучението на деца и ученици с поведенчески разстройства. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ ISBN 978-619-202-514-4

Тричков, Ив., и съавт. (2020). Посланици на приобщаващото образование. ISBN 978-619-202 -617-2

www.vitosharesearch.com/fileSrc.php?id=2122

http://www.edutechjournal.org/wp-content/uploads/2018/08/2_2018_276-281.pdf

https://www.mon.bg/upload/4148/nrdb_priobshavashto_271017.pdf